

ПРЕПРОЧИТАЙКИ „КАЗАЛАРСКАТА ЦАРИЦА“...

Дитмар Ендлер

За романите на Иван Вазов безпощадният д-р Кръстю Кръстев през 1905 г. отсъжда: „...„Под игото“ е единственият негов роман със значение... „Нова земя“ отколе е забравена, а „Казаларската царица“ скоро ще я последва, тъй като е фалишива в своята психология от единия до другия край...“¹ Не по-милостиви са по-вечето други рецензенти от онова време, които се произнасят за излезлия през 1903 г. роман. По-късно Вазов си спомня, че „българската критика (с малко изключение на обективни и правдиви оценки) ... бе свирена към бедната „Казаларска царица“, тя не одобри поне една запетая от нея. Яростта ѝ беше равна само с успеха на романа.“²

Но въпреки изявеното тук високо самочувствие на автора, „Казаларската царица“ десетилетя наред води само скромно съществуване в литературния живот. През 1914 г. Вазов драматизира романа за сцената, след това вече не се връща към него. Романът се произдава през 1922 г. в Паскалевото издание на Вазовите съчинения, с някои съвсем дребни корекции, а обичайното за Вазов поправяне в по-голям мащаб тук напълно липсва, може би поради смъртта на автора. „Казаларската царица“ после се включва в „Библиотека Иван Вазов“, в „Събрани съчинения“ на Иван Вазов под редакцията на Михаил Арnaudов (т. XVII, 1948 г.), в „Събрани съчинения в XX тома“, издавани 1955/57 г., и в „Събрани съчинения в XXII тома“ от 1974/79 г.

Освен няколко отзива, печатани веднага след появата му, романът дълго време не буди интерес сред литературни критици и историци. И по-късно той се разглежда обикновено само в рамките на по-обхватни изследвания на Вазовия творчески път, респективно на неговото романово творчество. Едно ново, отделно издание на романа излиза през 1994 г. с предговор от Луко Захариев, който ни смайва със заглавието „Най-хубавият ни любовен роман“³. Определянето като любовен роман не е без основание, но чак най-хубавият? Много убедително е представеното напоследък от Ваня Колева проучване, което характеризира този роман като „*на-норам на социокултурната ситуация от края на XIX и началото на XX век*“⁴.

Няма съмнение, че в йерархията на Вазовите творби „Казаларската царица“ заема по-скромно място. Също така е безспорно, че романът има доста слабости. Редица персонажи не са убедителни. Някои критици говорят в случая за роман à thèse (Цветан Минков⁵), други отбелязват „*щампувани места в характеристиките на лицата*“ (Малчо Николов⁶), „*сантиментални измислици и субективна идеализация*“ (Божан Ангелов⁷), или „*наивно морализаторство*“ (Пантелей За-рев⁸). Тези критически бележки са обосновани, в романа има такива слабости и